

Ю. Жегулін,

адвокат,

провідний юрисконсульт відділу представництва в судових та виконавчих провадженнях
Управління з питань стягнення шкоди
Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

ДОКТРИНА ПІДНЯТТЯ КОРПОРАТИВНОЇ ЗАВИСИ ПРОТИ ДОКТРИНИ СУБ'ЄКТНОЇ ВІДОКРЕМЛЕНОСТІ КОРПОРАЦІЇ. НОВІ РЕАЛІЇ УКРАЇНСЬКОГО КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА

Доктрина проколу корпоративної вуалі (*piercing of the corporate veil*) або підняття корпоративної зависи, яка була розроблена і знайшла своє практичне застосування в судовій практиці країн загального права, віднедавна почала застосовуватись і українськими судами. Цілком очевидно, що аналіз сутності цієї доктрини та практики її застосування має важливе теоретичне та практичне значення. Сам факт її застосування українськими судами створює новий правовий інститут корпоративного права, який потребує осмислення, а також в значній мірі змінює традиційні для України погляди на суть юридичної особи.

1. Історичний розвиток інституту юридичної особи та визначення елементів «корпоративної вуалі» (юридичної відокремленості компанії від її учасників).

Загальновідомим є те, що інститут «юридичної особи» виник та тривалий час розвивався в рамках римського права. Римське право не містило терміну «юридична особа», тим більше в його сучасному сенсі, дослідники римського права використовують термін «юридична особа» умовно, для узагальнюючого позначення різноманітних об'єднань осіб (*collegia* – об'єднання, *sodalitas* – товариство, *universitas* – спільнота, тощо), яких для потреб практики розглядали як

окрему особу (*persona*). Такі об'єднання (корпорації) наділялись власною правоздатністю, а їх майно вважалось відокремленим від майна її учасників [1] (на початкових етапах майно вважалось таким, що належить кожному учаснику об'єднання в певній частині, або одному з них – скарбнику, проте згодом таке майно почали вважати майном особливої особи [2]).

Суть юридичної особи пояснювалась римським правом з позиції фікції. Римські юристи використовували юридичне припущення, що об'єднання осіб (корпорація) – це нібито персона, яка створюється велінням держави з нічого і таким же велінням перетворюється в ніщо. Для вирішення певних практичних завдань вказана уявна персона прирівнювалась до справжньої приватної персони (*jus quo universitates utuntur est idem quod habent privati* – право, що регулює діяльність об'єднань/корпорацій, те саме, що і право, що регулює діяльність приватних осіб), що дозволяло об'єднанню вступати у правовідносини з іншими суб'єктами права та реалізовувати мету свого створення. Правоздатність об'єднань в Римі обмежувалася тільки майновими правами, саме тому для створення об'єднання вимагалась наявність майна (каси або скарбниці), а однією із підстав його припинення була повна втрата майна

[3]. При цьому, об'єднання залишались нездатними до виявлення власної волі та неспроможними до вчинення власних дій.

Римський юрист Ульпіан зазначав: «У корпоративному об'єднанні не має значення для його існування, чи всі члени залишаються, чи залишається частина, чи весь склад змінюється на новий. Борги об'єднання не є боргами окремих його членів, і права об'єднання аж ніяк не належать окремим членам об'єднання» [4].

Одночасно з цим, відкидалась ідея відповідальності об'єднання за шкоду, завдану деліктами її представників [5] (*universitas non delinquit* – спільнота не може вчинити правопорушення). Об'єднання в давньому Римі, як вже вказувалось, не вважались реальною особою і не мало дієздатності, тому приватна особа, яка діяла від імені та в інтересах об'єднання, несла особисту майнову відповідальність за шкоду завдану іншим особам. Відповідальність організації наставала тільки в тому випадку, якщо вона збагатилася в результаті неправомірних дій свого учасника, і тільки в межах розміру цього незаконного збагачення [6].

Як можна побачити, створення об'єднань приватних осіб в давньому Римі було інструментом забезпечення ефективної кооперації приватних осіб для досягнення спільної мети, яка не могла бути досягнута зусиллями однієї приватної особи. **Вже на цьому етапі спостерігається відокремлення мети, для реалізації якої створювалось об'єднання, від мети/інтересів окремих учасників такого об'єднання. Крім того, було відокремлене майно організацій, яке виділялось її учасниками для реалізації мети об'єднання.** Ці дві ознаки відокремленості юридичної особи і стали підставою для створення юридичної фікції: уявного суб'єкта, який наділявся правоздатністю розпоряджатись виді-

леним майном для реалізації цілей об'єднання. Хоча і відбулось певне суб'єктне відокремлення об'єднання від його учасників, проте стверджувати про виникнення «корпоративної вуалі» було б передчасним.

Як відмічається численними авторами, у середні віки уявлення про юридичну особу не зазнало змін. Поняття «корпорація» визначали як союз, визнаний державою в якості певного суб'єкта права. Крім значного впливу римського права додався вплив християнської релігії. Підкреслювалась відсутність душі і тіла, неможливість проявити свідому волю [7].

З XIX століття юристи повернулись до спроб осмислити правову природу юридичної особи, наслідком чого стала поява значної кількості нових теорій.

Зокрема, відповідно до «теорії цільового майна» (Аліс фон Брінц) юридична особа розглядалась, як відокремлене з певною метою майно, яке за традицією наділяється властивостями суб'єкта права, хоча існування такої фікції вважалося непотрібним. Фактично, правами і обов'язками наділяється певний об'єкт, натомість суб'єкт в таких правовідносинах взагалі відсутній.

В «теорії колективної власності» (М. Планіоль) юридична особа вважалась засобом управління колективною власністю. В даному випадку зазначалось, що для спрошення управління власністю учасників товариства створюється фікція індивідуальної власності юридичної особи (так само без суб'єктні правовідносини).

«Органічна теорія» (Георг фон Беселер, Отто фон Гірке) стверджувала, що юридична особа є особливим «тілесно-духовним організмом» або «союзною особистістю». Теорія проголошувала подібність організації до організму людини: у організації є голова (органи управління), руки (робітники), ноги (транспорт), тощо. Реальність існування таких «організ-

мів» передбачала їх визнання законом, а не штучне створення велінням закону.

Відповідно до «теорії інтересу» (Рудольф фон Ієрінг) юридичної особи, як такої, у дійсності не існує, законодавець наділяє певними засобами правового захисту окремі групи людей, дозволяє виступати їм зовні як єдине ціле, проте створення нового суб'єкта не відбувається. Права і обов'язки юридичної особи в дійсності належать тим реальним фізичним особам, які фактично використовують спільне майно і отримують від нього вигоди.

Разом з цим, панівною залишалась «теорія фікції» (Фрідріх Карл фон Савінії, Бернгард Віншайд), яка базувалась на традиціях римського права та, відповідно до положень якої, юридична особа є штучно створеним за допомогою простої фікції суб'єктом права. Такий суб'єкт створюється виключно з юридичною метою, тоді як реальними суб'єктами правовідносин залишаються єдино можливі носії правосуб'єктності – фізичні особи. Майно – це те єдине, що не є в юридичній особі фікцією. Як приклад застосування теорії фікції юридичної особи на практиці можна навести рішення Верховного суду США у справі Опікуни Дартмутського коледжу проти Вудворта [8], в якому корпорація описується, як штучна істота («*artificial being*»), невидима, неосяжна, що існує тільки як законодавче припущення.

Кульмінацією розвитку інституту юридичної особи можна вважати Германське цивільне укладення 1986 року [9], яким було вперше введено поняття юридичної особи нарівні із фізичною особою. За юридичними особами визнавалась широка правоздатність, яка охоплювала всю сферу цивільного права за винятком правовідносин, характерних для фізичних осіб. Юридичні особи мусили мати статут, «місце проживання» та виконавчу раду (правління), яка представ-

ляла товариство в суді та поза ним (мала статус законного представника). Основним органом управління товариства були загальні збори, які обирали правління та вирішували всі питання, які не могло вирішити правління або інший орган товариства.

В контексті нашої теми необхідно звернути особливу увагу на Параграф 31 вказаного Цивільного укладення, яким було встановлено, що «*товариство несе відповідальність та зобов'язується відшкодувати збитки третіх осіб, які було вчинено головою, членом правління або іншим законно призначеним представником товариства підчас виконання своїх повноважень*».

Поряд із юридичними особами продовжили своє існування звичайні об'єднання. Так, відповідно до Параграфу 54, «*на об'єднання, які не мають юридичної здатності, застосовуються положення про товариство. Особа, яка укладає угоду з третьою стороною від імені такого об'єднання, несе особисту відповідальність; у випадку дії багатьох осіб вони несуть відповідальність як спільні боржники*».

Необхідно констатувати, що крім (1) власної легітимної мети та (2) відокремленого майна, у юридичної особи з'явилась (3) здатність генерувати свою власну волю. Саме створення незалежних органів управління, які самостійно визначали способи досягнення мети існування компанії, дозволило остаточно розірвати юридичний зв'язок між діяльністю товариства і відповідальністю його учасників та створило корпоративну вуаль в її сучасному розумінні. Тепер учасники товариства виступали лише як зацікавлені особи і, якщо і могли впливати на діяльність товариства, то лише через прийняття колективних рішень, що виключало індивідуальну відповідальність за діяльність компанії.

Майже одночасно із прийняттям Германського цивільного укладення Палатою Лордів Сполученого Королівства було прийняте рішення у справі Арон Саломон проти A Salomon & Co Ltd [10], яким було закріплено доктрину суб'єктної відокремленості компанії в загальному праві. Серед іншого, в судовому рішенні було зазначено наступне: *«неможливо заперечити, що після того, як компанія була юридично зареєстрована, до неї слід ставитися як до будь-якої іншої незалежної особи з її правами та обов'язками, що відносяться до неї самої, і що мотиви тих, хто брав участь у просуванні компанії, абсолютно не мають значення в обговоренні цих прав та обов'язків»*. В окремих джерелах можна знайти твердження про, те що вказаний принцип було закріплено ще в Законі Сполученого Королівства про Компанії від 1862 року [11], проте в тесті вказаного закону відсутня норма, яка б чітко відокремлювала компанію від її учасників, закон оперує терміном «зареєстрована компанія», не розкриваючи його змісту, а в ряді випадків встановлює відповідальність учасників компанії, в т.ч. колишніх, за боргами такої компанії.

Важливим етапом розвитку корпорацій стали 1888 та 1889 роки, впродовж яких штат Нью-Джерсі, прийнявши три законодавчі акти, зняв всі обмеження щодо права компаній вільно володіти та торгувати акціями інших компаній [12]. Цей крок ознаменував народження сучасних корпорацій із їх багаточисловою корпоративною структурою.

Одночасно із цим, впродовж всієї історії свого існування юридичні особи (об'єднання) використовувались не тільки як інструмент кооперації зусиль і майна його учасників для досягнення соціально схвальної мети, а і для ведення незаконної діяльності. Так, в давньому Римі об'єднання створювались без дозволу, проте за умови, що їх діяльність не суперечить

чинному праву. Так само, діяльність об'єднань припинялась у тих випадках, якщо вона набувала небажаного характеру [13]. До прикладу, в 55 році до н.е. в Римі було прийнято Закон Ліцинія про товариства (*lex Licinia de sodaliciis*), який карав вигнанням учасників об'єднань, що займались підкупом виборців (закон був спробою Сенату придушити політичні клуби Клодія, зменшити рівень корупції та насильства в політичному процесі). Вказаний закон вперше застосував термін злочинна група (*crimen sodalicium*).

На ранніх етапах законні об'єднання по своїй суті відрізнялись від об'єднань злочинних виключно метою створення і діяльності. Подальше суб'єктне відокремлення компанії від її учасників мало не тільки позитивні наслідки для спільного ведення справ, але і створило нові можливості для зловживання окремим статусом юридичної особи, використання цього статусу для вчинення шахрайських дій, фінансових маніпуляцій, приховування власності, тощо.

Тривалий час інструментом протидії використанню компаній в незаконних діях був судовий розпуск, який іноді називають смертною карою корпорації (*corporate death penalty*), коли корпорація розпускалаь або припиняла своє існування. Законодавство майже всіх країн світу дозволяє тим чи іншим способом відкликати корпоративний статут. Також, залишалась можливість кримінального переслідування учасників та керівників товариств за вчинення злочинних дій із використанням компаній.

Разом з цим, створення складних транснаціональних корпоративних структур зробило існуючі інструменти боротьби із корпоративними зловживаннями малоефективними. Припинення компанії не вирішує проблему відшкодування заподіяної шкоди та відповідальності осіб, які стояли за незаконною діяльністю компанії, а іноді взагалі не здатне суттєво

зашкодити діяльності великого транснаціонального об'єднання. Кримінальне переслідування керівників та учасників товариства було і залишається доволі складним процесом, який значною мірою обмежується високим стандартом доказування.

Як відповідь на еволюцію прийомів зловживання корпоративним статутом, з'явилися і нові інститути притягнення до відповідальності, такі як кримінальна або адміністративно-кримінальна відповідальність юридичних осіб, субсидіарна відповідальність власників та керівників компанії за доведення компанії до банкрутства, притягнення керівників компанії до відповідальності перед самою компанією за порушення фідучіарних обов'язків та, звичайно, підняття корпоративної завіси.

2. Доктрина підняття корпоративної завіси

Доктрина підняття корпоративної завіси передбачає нехтування правосуб'єктністю компанії, юридичне ототожнення її правосуб'єктності із правосуб'єктністю засновників (учасників, акціонерів) або повне ігнорування правосуб'єктності компанії як такої, у відповідь на зловживання відокремленим статусом юридичної особи. В літературі також використовується інша назва, яка доволі точно передає зміст цієї доктрини, а саме: «нехтування корпоративною сутністю» (*disregarding the corporate entity*).

Показовим є те, що у вищезгаданій справі Саломон проти A Salomon & Co Ltd, яка закріпила суб'єктну відокремленість компанії від її учасників у Великобританії, також було піднято питання про підняття корпоративної завіси у зв'язку із шахрайськими діями учасників товариства. Власне сам текст судового рішення починається із промови Лорда-судді Холсбері, який зазначає наступне: *«важливе питання в цій справі, і я не впевнений, що воно чи не єдине, полягає в тому,*

чи була компанія-відповідач взагалі компанією».

Для правильного розуміння висновків судів наводимо обставини тієї справи. Арон Саломон виготовляв шкіряні чоботи та черевики як індивідуальний підприємець, проте в подальшому перетворив свій бізнес на товариство з обмеженою відповідальністю (відповідно до ст. 8 Закону про компанії від 1862, відповідальність членів такої компанії була обмежена сумою, несплаченою за їхніми акціями). Новостворена компанія A Salomon & Co Ltd придбала бізнес пана Саломона, як в подальшому стверджував ліквідатор, за завищеною ціною (ціни, які компанія повинна була заплатити за знаряддя, фурнітуру та готову продукцію, значно перевищували суми, вказані в балансі). Пан Саломон отримав 20 001 з 20 007 акцій нової компанії, в якості часткової оплати від A Salomon & Co Limited за його старий бізнес (компанія залишилась боржником пана Саломона), його дружина і п'ятеро старших дітей стали акціонерами, отримавши по 1 акції кожен. Тобто, всього в компанії було 7 акціонерів, що є доволі важливою обставиною, оскільки, відповідно до ст. 6 Закону про компанії, саме така кількість осіб була необхідною для заснування компанії з обмеженою відповідальністю, а ст. 48 Закону встановлювала, що у випадку коли будь-яка компанія здійснює діяльність у складі менше 7 осіб, то кожна особа, яка є членом такої компанії несе солідарну відповідальність за виплату всіх боргів компанії. Арон Саломон та двоє його старших синів стали директорами.

Через кілька місяців після того, як пан Саломон заснував свій бізнес, компанія зазнала краху та перестала сплачувати проценти за борговими зобов'язаннями. Основний кредитор компанії, Едмунд Бродеріп, звернувся до суду, внаслідок чого було видано наказ про примусову ліквідацію компанії. Зрештою компанія повернула

борг пану Бродеріпу. В ліквідаційній процедурі до Компаній пред'явив вимоги і сам Арон Саломон, претендуючи на залишок активів компанії на суму 1055 фунтів стерлінгів. При цьому, вимоги Арона Саломона були забезпечені активами Компанії, що не залишало нічого для решти кредиторів, вимоги яких не були забезпеченими.

Суддя першої інстанції Воган Вільямс Дж. постановив, що «компанія була лише іншим потіпее (прим. – «ім'ям» або «псевдонімом»)» Арона Саломона, «містером Саломоном в іншій формі», тому Саломон має відшкодувати борги компанії, для погашення яких не вистачає активів компанії. Крім того, суд зазначив, що «підписанти засновницького договору (прим. – інші акціонери) були лише кандидатами пана Саломона – простими манекенами». Тобто, фактично товариство мало у своєму складі менше 7 осіб, його єдиним реальним учасником був Арон Саломон, тому останній мав нести солідарну відповідальність за боргами компанії.

Апеляційний суд, відхиляючи апеляцію пана Саломона, так само зазначив, що створення компанії та випуск боргових зобов'язань були лише схемою, яка дозволила Арону Саломону продовжувати свою діяльність від імені компанії, що суперечить справжнім намірам і значенню Закону про компанії 1862 року, і дало йому можливість отримати пріоритет перед іншими кредиторами компанії за допомогою боргових зобов'язань. «Закон передбачав об'єднання семи незалежних добросовісних членів, які мали власний розум і волю, а не були простими маріонетками індивіда, який, прийнявши механізм Закону, продовжив свій старий бізнес так само, як і раніше, коли він був приватним підприємцем». «Відповідальність виникає не просто через те, що він володіє майже всіма акціями компанії. Людина може це

зробити, але не нести такої відповідальності, як пан Арон Саломон. Його відповідальність ґрунтується на меті, заради якої він створив компанію, на способі її створення та на тому, як він її використовував. Є багато невеликих компаній, на які це рішення не вплине. Але, можливо, є й такі, які, подібно до цієї, є лише пристроями, що дозволяють людині вести торгівлю з обмеженою відповідальністю, брати на себе борги від імені зареєстрованої компанії та забирати активи компанії за допомогою боргових зобов'язань, які вона сама собі випустила, щоб подолати претензії тих, хто був досить необережним, щоб торгувати з компанією, не помітивши пастки, що Він влаштував для них».

Натомість Палата Лордів одноставним рішенням скасувала рішення апеляційного суду та задовольнила скаргу Арона Саломона. При цьому, мотиви прийнятого рішення зводились до того, що закон не забороняє створення товариств, які контролюються однією особою і в створенні таких товариств немає шахрайства. Натомість, будь-яких фактів щодо здійсненого Ароном Саломоном шахрайства по відношенню до компанії чи інших осіб не встановлено. Наведемо лише декілька цитат із рішення Палати Лордів: «правда полягає в тому, що вчені судді ніколи не допускали у своїй свідомості припущення, що компанія реально існує. Потім вони знаходились під впливом ідеї недоцільності дозволяти одній людині мати вплив і владу над всією компанією; і, припускаючи, що така річ не могла бути задумана законодавчою владою, вони шукали різні підстави, на яких вони могли б вставити в законі певну заборону такого результату». «Відповідне звинувачення в шахрайстві повинно розкривати факти, які вимагають висновку, що шахрайство було скоєно щодо певної вка-

заної особи. Чи було це шахрайство щодо компанії та її членів або осіб, які мали справу з компанією, не вказано, хоча до цих двох випадків можуть бути дуже різні міркування. «Компанії такого класу стало модним називати «компаніями однієї людини». Це яскрава назва, але вона не дуже допомагає вирішити спір. Якщо вона має на меті передати значення того, що компанія, яка перебуває під абсолютним контролем однієї особи, не є юридично зареєстрованою компанією, хоча вимоги Закону 1862 року були дотримані, це є неточним і вводить в оману; якщо це просто означає, що є домінуючий партнер, який володіє переважним впливом і має право практично на весь прибуток, я не бачу в цьому нічого, що суперечить справжньому наміру Закону 1862 року, чи суперечить державній політиці, чи завдає шкоди інтересам кредиторів».

Як можна побачити, у справі Арон Саломон проти A Salomon & Co Ltd суди першої та апеляційної інстанції підняли корпоративну завісу компанії з обмеженою відповідальністю, знехтували її відокремленим статусом та ототожнили компанію з її контролером. Натомість Палата Лордів, хоч і скасувала вищевказані рішення, проте сформулювала одне з правил, яке і зараз використовується при піднятті корпоративної завіси: **сам по собі факт здійснення контролю над корпорацією з боку певної особи не є достатньою підставою для підняття корпоративної завіси і ототожнення компанії з її контролером.**

Доктрина підняття корпоративної завіси знайшла своє широке застосування та розвиток у практиці американських судів. Вперше вказаний принцип було застосовано Окружним судом Штату Вісконсин у справі Сполучені Штати проти Milwaukee Refrigerator Transit Co. у 1905 р.

[14], та сформульовано в наступному вигляді: «Якщо можна встановити якийсь загальне правило за нинішнього стану речей, то це те, що корпорація розглядатиметься як юридична особа доти, доки не з'явиться достатня причина для протилежного; проте, коли поняття законності використовується на противагу суспільній користі, виправдання неправоти, прикривання шахрайства чи обстоювання злочину, закон розглядатиме корпорацію як об'єднання осіб. Це можна стверджувати без погодження із теорією про те, що фікція юридичної особи або ідея її невидимості чи невідчутності є софізмом. Корпорація, як вираження законних прав і повноважень, не більш фіктивна чи нематеріальна, ніж право людини на власний дім чи власну свободу». За фабулою справи транспортна компанія Milwaukee Refrigerator Transit Company була визнана «просто окремою назвою» (*a mere separate name*) для пивоварної компанії Pabst Brewing Company, яка «фактично є тією самою сукупністю осіб та інтересів».

В подальшому, судовою практикою було виокремила чотири відносно самостійні підстави для підняття судами корпоративної завіси: шахрайство, доктрина альтер его, доктрина інструментальності та теорія змішування інтересів.

1) Найпоширенішою підставою для застосування доктрини підняття корпоративної завіси, звичайно, є шахрайство. Сам факт використання компанії всупереч законній меті її створення розглядається американськими судами як достатня підстава для підняття корпоративної завіси та притягнення до відповідальності винних осіб. До прикладу, Верховний суд штату Аризона у справі **Райс проти братів Сенгер [15]**, встановивши, що компанія French Shop, Inc. була організована з шахрайською метою,

притягнув до відповідальності її акціонерів.

2) В основу доктрини «альтер его» (*alter ego*), або «теорії ідентичності» (*identity theory*), покладена концепція відсутності незалежності компанії від своїх акціонерів, коли корпорацію та її акціонерів неможливо розрізнити через єдність власності та інтересів (корпорація є «другим я» її акціонерів) і всі дії такої компанії розглядаються, як дії акціонерів.

Вважається, що вперше ця доктрина була застосована Верховним судом Сполучених Штатів Америки у справі Сполучені Штати проти Lehigh Valley R. Co. [16], в якій було встановлено, що гірничодобувна компанія Lehigh Valley Coal Company не є «добросовісною» компанією, а лише «допоміжною особою» відповідача, залізничної компанії Lehigh Valley Railroad Company. Залізнична компанія була не тільки власником усіх акцій, випущених гірничодобувною компанією, але й використовувала владу таким чином, що змішало управління справами гірничодобувної компанії зі справами Відповідача, що «унеможливило фактичне розрізнення між ними». Більше того, залізнична компанія змусила вугільну компанію скупити все вугілля, видобуте іншими гірничодобувними компаніями в прилеглих до залізниці районах, щоб встановити ціну на це вугілля. Внаслідок цих зловживань виробництво, транспортування та продаж усього вугілля на території, яка обслуговується залізничною компанією, потрапило під її владу.

В переважній більшості випадків американські суди відмовлялись піднімати корпоративну завісу на підставі самої лише доктрини «альтер его», якщо діяльність компанії не супроводжувалась певним шахрайством. Проте, в окремих справах було встановлено, що власність та інтереси компанії та її учасника «зростались» настільки, що це саме по собі дало підстави для підняття завіси. До

прикладу, питання можливості застосування доктрини «альтер его» за відсутності доказів того, що позивача було введено в оману, було розглянуто Верховним Судом штату Міннесота у справі Victoria Elevator Co. проти Meriden Grain Co. та Гарольда Шрьодера [17]. В цій справі Верховний Суд підтвердив рішення, яким Гарольда Шрьодера було визнано індивідуально відповідальним за заочним рішенням, яке було раніше винесене проти Meriden Grain Co., Inc., з наступних підстав: *«У цій справі ми маємо особу, яка не провела чіткого розмежування між майном, що належить їй як фізичній особі, і майном, що належить корпорації. В податкових деклараціях корпорації та своїх, він перемішав корпоративну та особисту власність, використовуючи неправильні форми в обох випадках. Він дозволив корпорації брати відрахування для амортизації з майна, що не належить корпорації. Корпорація не сплачувала орендну плату за користування майном, що належало відповідачу як фізичній особі. Він надавав неправдиву інформацію державним і федеральним агентствам щодо активів корпорації. Відповідач вивів кошти (нібито як заробітну плату) з корпорації в той час, коли корпорація перебувала у фінансовій скруті. ... З доказів у цій справі вбачається, що відповідач не ставився до корпорації як до окремого суб'єкта господарювання. Він надавав їй у користування свої гроші та майно – іноді називаючи це позикою, іноді – передачею активів, рідко роблячи офіційні записи про угоду».*

3) Доктрина «інструментальності» (*instrumentality*) була запропонована професором Фредеріком Джеймсом Пауеллом в його роботі «Материнські та дочірні корпорації: відповідальність материнської корпорації за зобов'язаннями дочірнього підприємства», 1931 року. Пауелл виділяв одинад-

цять обставин які, як правило, показують, що корпорація є інструментом (правило Пауелла): (а) материнська корпорація володіє всім або більшою частиною капіталу дочірньої компанії; (б) материнська та дочірня корпорації мають спільних директорів або посадових осіб; (в) материнська корпорація фінансує дочірню компанію; (г) материнська корпорація підписується на весь акціонерний капітал дочірньої компанії або іншим чином спричиняє її реєстрацію; (ґ) дочірнє підприємство має вкрай неадекватний капітал; (д) материнська корпорація оплачує заробітну плату та інші витрати або збитки дочірньої компанії; (е) дочірня компанія практично не веде жодного бізнесу, крім як з материнською корпорацією, або не має активів, крім тих, які їй передала материнська корпорація; (є) у документах материнської корпорації або в заявах її посадових осіб дочірня компанія описується як департамент чи підрозділ материнської корпорації, або її бізнес; (ж) материнська корпорація використовує майно дочірнього підприємства як власне; (з) директори або керівники дочірньої компанії не діють незалежно в інтересах дочірньої компанії, а отримують свої накази від материнської корпорації і діють в інтересах останньої; (и) формальні юридичні вимоги дочірньої компанії не дотримуються [18].

Доктрину «інструментальності» спочатку було задумано для застосування лише до материнських та дочірніх компаній, але з тих пір її поширили на справи окремих акціонерів.

На відміну від доктрини «альтер его», коли компанія реально функціонує, проте розглядається як одне ціле зі своїм контролером через відсутність незалежності, доктрина «інструментальності» застосовується в тих випадках, коли в діяльності компанії має місце «ігнорування офіційного статусу та корпоративних формальностей». Тобто, доктрина «інструментальності» використову-

ється, коли компанія де-факто не має власної суб'єктності (відсутні реальні органи управління, відсутній капітал для проведення діяльності, відсутні працівники, відсутній корпоративний облік, тощо), корпорація є лише фасадом для операцій домінуючого акціонера, тобто є не суб'єктом, а лише інструментом в чужих руках.

Одним із більш актуальних прикладів застосування доктрини «інструментальності» є рішення Апеляційного суду четвертого округу США у справі *Dewitt Truck Brokers, Inc. проти W. Ray Flemming Fruit Company та Рея Флеммінга* [19], яким було підтверджено рішення районного суду про підняття корпоративної вуалі з підстав, що корпорація ніколи не проводила зборів акціонерів, жоден акціонер або посадова особа корпорації, крім Відповідача – Рея Флеммінга, не мала права голосу в її діяльності або рішеннях (у компанії було два директори, один з яких був відсутній та ніколи не приймав участі у справах компанії), корпорація більшу частину часу не приносила прибутку і не мала оборотного капіталу, Відповідач на власний розсуд розпоряджався коштами компанії, компанія не виплачувала дивідендів чи зарплати будь-кому, крім контролера.

4) Теорія змішування інтересів («*amalgamation of interests*») або єдиного підприємства («*single business enterprise*») була описана Адольфом А. Берлом у 1947 році [20] та стосується випадків, коли підприємство є фрагментованим. Суть теорії доволі проста: якщо підприємство складається з кількох корпоративних організацій, тоді все підприємство має нести відповідальність за зобов'язання кожної складової корпорації. Класичною ілюстрацією цієї теорії вважається організація компаній таксі в Нью-Йорку: щоб мінімізувати втрати від передбачуваних зобов'язань, таксі реєструвались на окремі компанії; таким чином, якщо таксі

потрапляло в серйозну аварію, будь-яка оплата зобов'язань обмежувалась активами окремої компанії, натомість решта активів корпорації була захищеною [21].

Вперше вказана доктрина повноцінно була застосована у справі Кінкейд проти Landing Development Corp. [22], в якій **Апеляційний суд Південної Кароліни залишив в силі рішення суду першої інстанції про стягнення збитків з трьох пов'язаних компаній за недбале будівництво та порушення гарантії**. Суд першої інстанції у цій справі вирішив, що докази свідчать про «злиття корпоративних інтересів, організацій і видів діяльності з метою стирання юридичної різниці між корпораціями та їх діяльністю». Висновок було мотивовано тим, що «Роджер Ван Ві є віце-президентом LDC (прим. – Landing Development Corporation), RMG (прим. – Resort Management Group, Inc.) та RCC (прим. – Resort Construction Corporation). Він також є акціонером кожної корпорації. Іншими акціонерами всіх трьох корпорацій є В.Г. Ван Ві, батько Роджера; Джоєф Ван Ві, брат Роджера; і Рей Флойд, шурин Роджера. Флойд також є керівником усіх трьох корпорацій. Коли будувався будинок домовласників, всі три корпоративні офіси були розташовані в одному місці. Девідсон (прим. – Беверлі К. Девідсон, другий Позивач) засвідчила, що вона подзвонила в RMG щодо проблем з будинком, і хтось потім прийшов до будинку, щоб вирішити проблему. До доказів було віднесено лист, в якому повідомлялося, що власники будинків RMG є розробником проекту, а віце-президент RMG Рей Флойд займатиметься всіма питаннями будівництва. Інший лист до власників будинку містить бланк «Resort Management Group Inc.» із зазначенням «Компанія з розвитку, будівництва, про-

дажу та управління нерухомістю».

Як можна побачити, в даному випадку нехтування корпоративною відокремленістю пов'язаних між собою компаній проводиться у нетиповий спосіб: відбувається судове створення нового суб'єкта (сукупного підприємства), тобто визнається, що зареєстрована юридична особа не відповідає дійсному підприємству, а є лише його фрагментом. Вказана доктрина застосовується, якщо керівництво пов'язаними компаніями здійснюється таким чином, що вони перестають представляти окреме підприємство і стають, у діловому аспекті, більш-менш нерозрізненими частинами більшого підприємства. Суди аналізують результат узгоджених дій пов'язаних груп компаній, що мають спільного контролера, і прив'язують наслідки дій окремих пов'язаних осіб або компаній до всієї групи.

Крім вищезгаданих підстав для підняття корпоративної завіси, в наукових статтях та судових рішеннях можна також знайти посилання на «концепцію агентства» (*concept of agency*), як підставу підняття корпоративної завіси. У справі Джоєф Т. Донован проти Джулії Пертелл [23] Верховний Суд штату Іллінойс сформулював цю концепцію наступним чином: «Агент буде нести особисту відповідальність перед третіми особами за всі збитки, понесені ними внаслідок будь-яких шахрайських або зловмисних дій, вчинених ним від імені свого принципала, і в позові проти агента за шахрайство той факт, що він не отримав від цього особистого прибутку чи вигоди, не має значення». В даному випадку доречно говорити не про підняття корпоративної завіси, а про виведення з-під цієї завіси окремої особи-представника, який допустив несанкціоноване компанією шахрайство або інше порушення. Агент несе відповідальність не тільки перед третіми особами, а і перед акціонерами самої компанії.

Тобто, має місце ексцес представника, який не охоплюється волею акціонерів компанії, тому компанія і її акціонери зберігають свою суб'єкту відокремленість. Аналогічну позицію було висловлено в рішенні Верховного суду округу Нью-Йорк у справі Лоуендал проти Baltimore and Ohio Railroad Company [24].

Важливо підкреслити, що американські суди, піднімаючи корпоративну завісу, наводили доволі широкий набір критеріїв для обґрунтування своїх висновків. Ці критерії застосовувались в залежності від обставин конкретної справи, доктрини, на які посилались суди, не рідко змішувались одна з одною чи згадувались в синонімічному значенні, що, як можна зрозуміти, було пов'язано з процесом формування цих доктрин та становленням всього інституту підняття завіси, а так само із варіативністю зловживань, з якими стикались суди у своїй практиці. Існує твердження про те, що кожна справа про підняття корпоративної завіси повинна розглядатися як «*sui generis*» (унікальна правова конструкція, що не має прецедентів) [25].

Не зважаючи на це, американські суди неодноразово робили спроби систематизувати процес підняття корпоративної завіси та визначити певні загальні правила.

В рішенні Верховного суду округу Нью-Йорк у справі Лоуендал проти Baltimore and Ohio Railroad Company [26], для застосування доктрини «інструментальності» було запропоновано тест, який в подальшому отримав назву тесту потрійного проколу (*three-prong test*): «там де материнська корпорація на момент оскаржуваної трансакції (1) здійснює контроль над своєю дочірньою компанією не у спосіб, нормальний і звичайний для акціонерів, а в такому обсязі та таким чином ігноруючи корпоративну атрибутику дочірньої компанії, директорів і посадових осіб, що

дочірнє підприємство стало простим інструментом або відділом власного бізнесу материнського підприємства, натомість материнське підприємство, в нереальній формі дочірнього підприємства, є справжнім учасником операції; або якщо бізнес і посадові особи двох корпорацій настільки заплуталися, що неможливо або практично неможливо ідентифікувати корпорацію, яка брала участь в оскаржуваній операції; і (2) якщо такий контроль був використаний материнською компанією для вчинення шахрайства або порушення іншого юридичного обов'язку, або був використаний для вчинення дії, яка містить нечесність чи несправедливу поведінку, що порушує права позивача, або суперечливої поведінки; і ... (3) якщо таке шахрайство або порушення призводять до несправедливих збитків і шкоди позивачу, – суд, не враховуючи юридичну особу дочірньої компанії, притягне материнську компанію до відповідальності». В подальшому вказаний тест було адаптовано під доктрину «альтер еґо». Так, Верховним судом штату Огайо у справі Кондомініум Belvedere проти R.E. Roark Companies, Inc. та Рональда Е. Порка [27] цей тест було сформульовано наступним чином: «корпоративну форму можна не враховувати, коли (1) домінування та контроль над корпорацією з боку тих, хто несе відповідальність, є настільки повним, що корпорація не має окремого розуму, волі чи власного існування; (2) це панування і контроль використовувався для вчинення шахрайства, неправильного чи іншого нечесного чи несправедливого вчинку, і (3) внаслідок такого контролю та неправильного дій позивачу були нанесені шкода чи несправедливі збитки».

У справі Мессік проти PHD Trucking Service, Inc. [28] Верховним судом штату Юта було використано тест подвійного проколу (*two-prong*

test): «для того, щоб ігнорувати юридичну особу, має бути збіг двох обставин: (1) повинна існувати така єдність інтересів і власності, щоб окремі особистості корпорації та фізичної особи більше не існували, а саме, корпорація фактично є *alter ego* одного або кількох осіб; і (2) дотримання корпоративної форми призвело б до санкцій за шахрайство, сприяло б несправедливості або призвело б до несправедливого результату. Першу частину тесту часто називають «вимогою до формальностей», маючи на увазі корпоративні формальності, які вимагаються статутом. Це встановлюється на підставі доказу недотримання корпорацією зазначених статутних формальностей. Друга частина перевірки спрямована на совість суду, і обставини, за яких вона буде виконана, відрізнятимуться в кожному конкретному випадку».

У вищезгаданій справі Dewitt Truck Brokers, Inc. проти W. Ray Flemming Fruit Company та Рея Флеммінга було сформульовано основні принципи підняття корпоративної завіси, а саме: (1) однією з обов'язкових передумов підняття завіси є несправедливість або фундаментальна нечесність по відношенню до контрагента корпорації (позивача); (2) наявність контролю є обов'язковою умовою для підняття завіси, проте сам лише факт підконтрольності корпорації одній особі не є достатнім для проникнення за корпоративну завісу; (3) шахрайство може бути підставою для підняття завіси, проте не є обов'язковою умовою. Узагальнене правило було сформульовано Судом наступним чином: підконтрольність корпорації одній особі в поєднанні з іншими факторами, які явно підтверджують нехтування корпоративною фікцією, зважаючи на необхідність дотримання фундаментальної справедливості та чесності дозволяють відкинути кор-

поративний щит і покласти відповідальність на окремого акціонера.

Аналіз вказаних вище доктрин, принципів та правил дозволяє стверджувати наступне.

Єдиною підставою підняття корпоративної завіси є саме «суттєве нехтування відокремленим статусом компанії» з боку її контролера, або, іншими словами, наявність у самої компанії дефектів відокремленої правосуб'єктності, її фактична неповноцінність. Суди виявляють ознаки такої неповноцінності (дефектів) і коли приходять до висновку, що окремій компанії фактично не існує, покладають відповідальність на осіб, які зловживали фікцією юридичної особи. Варто звернути увагу, що при піднятті завіси американські суди використовують в т.ч. наступне обґрунтування: коли акціонер нехтує офіційним статусом (формальними атрибутами) корпорації, він навряд чи може скаржитися на те, що суд або будь-хто інший вчиняє так само [29].

Зважаючи на визначені в цій статті елементи суб'єктної відокремленості компанії можна виділити наступні дефекти цієї відокремленості: дефект волі, дефект мети та майновий дефект.

Головною ознакою нехтування відокремленим статусом компанії, звичайно, є наявність контролера, тобто дефект волі. Роман Сабодаш влучно відмічає, що «твердження про те, що одноосібний власник юридичної особи не здійснює реального впливу на діяльність такої юридичної особи та така юридична особа не є інструментом свого власника по досягненню визначених ним цілей, є ілюзорним і не відображає реального стану речей. Це ж твердження слід застосовувати і при наявності в компанії декількох акціонерів (учасників), коли в одного з них частка в такій юридичній особі дозволяє йому де-факто одноосібно, без врахування думки іншого учасника, при-

їмати всі рішення в товаристві» [30]. Таким чином, наявність контролера (однієї особи або пов'язаної групи осіб, які діють спільно), який прямо або опосередковано здатний приймати всі рішення з управління компанією **одноособово**, дозволяє презюмувати відсутність у такої компанії власної волі, яка була б відокремлена від волі її контролера. Тим не менше, за відсутності інших дефектів відокремленості компанії, стверджувати про достатність підстав для підняття корпоративної завіси не можна. Звичайно, така компанія не може вважатись повноцінно відокремленою і, фактично, є формою ведення справ її контролюючого акціонера. Разом з цим, коли діяльність контрольованої компанії відповідає задекларованій легітимній меті, а її майно є відокремленим від майна контролера і достатнім для здійснення самостійної діяльності, подібна форма ведення справ повинна визнаватись допустимою, як така, що не порушує і не має на меті порушувати права третіх осіб, натомість дозволяє контролеру залучати додатковий капітал і обмежує його відповідальності на заздалегідь визначених та зрозумілих умовах.

Дефект волі в поєднанні з будь-яким іншим дефектом відокремленості компанії необхідно вважати безумовною підставою для висновку про те, що корпоративною формою знехтували і компанія де-факто не є окремою особою.

Коли контролер замінює мету діяльності компанії на власну (компанія починає діяти на користь контролера і на шкоду собі та своїм контрагентам; або використовується контролером для «оптимізації» податків чи для приховування майна акціонера, для досягнення монополії, тощо), а тим більше коли діяльність компанії набуває злочинного характеру, необхідно констатувати наявність дефекту мети (нецільове використання компанії), який в поєднанні з дефектом волі нівелює її відокремлений статус

і є достатньою підставою для притягнення контролера до відповідальності за зобов'язаннями компанії.

Так само, при змішуванні інтересів декількох пов'язаних компаній, крім наявності контролера всієї групи, необхідно констатувати наявність дефекту мети у компанії групи. Суверенна легітимна мета діяльності кожної такої компанії підміняється метою контролера, який керує всією групою, а узгоджені дії цих компаній є результатом волевиявлення їх контролера, а не волевиявленням окремих компаній.

Відсутність у компанії достатнього майна для реалізації мети її створення та існування створює майновий дефект такої компанії. Як вказувалось вище, відокремлене майно – це єдине, що в юридичній особі не є фікцією. Тому недостатність майна компанії для ведення статутної діяльності або його повна відсутність, перетворюють таку компанію із правової фікції у фікцію звичайну. Якщо компанія не має засобів для реалізації мети свого існування, то саме її існування позбавляється сенсу. В свою чергу, відсутність зрозумілої законної мети існування компанії є явною ознакою прихованої незаконної мети. Якщо контролер використовує компанію, як форму ведення власних справ, і не наділяє її достатніми активами, то така поведінка повинна розцінюватись як протизаконна спроба вести бізнес нічим не ризикуючи, тобто є прямим обманом контрагентів компанії (перекладенням ризиків здійснення підприємницької діяльності з контролера на завідомо неплатоспроможну компанію). Американські суди приділяли значну увагу питанню недокапіталізованості компанії та визначали це, як вагому підставою для підняття корпоративної завіси [31]. При цьому, обов'язок акціонерів забезпечити достатній капітал розглядався як такий, що починається з моменту реєстрації корпорації і триває під час всього періоду її діяльності.

Випадки «перемішування» майна компанії із майном її акціонера, як це було показано у справі Victoria Elevator Co. проти Meriden Grain Co. та Гарольда Шрьодера, не можна вважати типовими, але і вони зводяться до наявності одноосібного контролю над компанією та суттєвого нехтування її майновою відокремленістю.

Викладене вище дозволяє сформулювати універсальне правило підняття корпоративної завіси, яке можна умовно назвати «1+1»: контроль + будь-який інший дефект відокремленості компанії (модифіковане правило Dewitt). Тобто, підставою для підняття корпоративної завіси є встановлені судом дефект волі компанії (узурпація контролю над компанією або групою компаній) в поєднанні з дефектом її мети (нецільове використання компанії) та/або майновим дефектом (незабезпечення майнової незалежності та достатності капіталу для ведення справ). Все зводиться до того, що підставою для нехтування фікцією окремої юридичної особи та покладання відповідальності за дії компанії на її контролера є фактична відсутність відокремленої компанії.

Одночасно із цим, необхідно зробити застереження від безумовного підняття корпоративної завіси, яке могло б знівелювати суб'єктну відокремленість юридичних осіб як інститут права. Перекладення всіх проблем, що виникають в діяльності компанії, на її засновників не може вважатись ні розумним, ні правильним. Необхідно пам'ятати, що існування корпоративної завіси, яка використовується у відповідності із її призначенням, є загальним благом – це загальноприйнята форма ведення справ, що стимулює інвестування та дозволяє об'єднувати капітал багатьох людей для досягнення суспільно корисної мети, а також обмежує відповідальність учасників товариства майном, яке вони погодились пере-

дати на спільну справу і яким готові ризикувати.

3. Зворотне підняття корпоративної завіси

Новим етапом розвитку інституту підняття корпоративної завіси стало «зворотне підняття корпоративної завіси» (*reverse veil piercing, backward piercing*) або «застосування доктрини альтер его в зворотному напрямку», тобто надання судового дозволу кредиторам контролера компанії отримати доступ до корпоративних активів для погашення зобов'язань контролера за умови, що корпорація є альтер его її контролера.

Вперше зворотне підняття корпоративної завіси було застосовано Верховним судом штату Вашингтон у справі WG Platts, Inc. проти Беатріс І. Платс [32]. Відповідно до обставин справи Вищий суд округу Якіма у справі про розірвання шлюбу між Віллардом Г. Платтсом та Беатріс І. Платтс для забезпечення присуджених Беатріс І. Платтс виплат наклав арешт (заставне утримання) на майно WG Platts, Inc., оскільки компанія WG Platts, Inc. на момент накладення арешту була «alter ego» Вілларда Г. Платтса. В свою чергу, WG Platts, Inc. було подано позов про скасування арешту та відшкодування збитків, в якому компанія, серед іншого, заявляла, що не була стороною в шлюборозлучному процесі, тому в тій справі не можна було накладати арешт на її майно. В позові WG Platts, Inc. було відмовлено.

У справі American Petroleum Exchange, Inc. проти Лорда [33] Цивільний апеляційний суд штату Техас підтвердив рішення суду першої інстанції та постановив, що «Сем І. Мейджор і American Petroleum Exchange, Inc. були одним і тим же», і будь-яке майно American Petroleum Exchange, Inc. може слугувати об'єктом для виконання судового рішення, яке було винесено раніше у справі Лорда проти Мейджора.

У справі Яквінто проти Аманди Ворд та Glenn Props. Согр. [34], Суд Сполучених Штатів у справах про банкрутство, штат Техас, Далласький відділ, зробив висновок про те, що зворотний прокол *«не є самостійною підставою для позову»*, *«Позивач повинен або мати на руках судові рішення, або основну вимогу в рамках Скарги, на яку б спиралось стягнення за теорією зворотного проколу»*.

Зворотне підняття завіси знайшло широке застосування у податкових справах та використовується Податковим управлінням США (IRS) для арешту та конфіскації активів корпорації в рахунок погашення податкової заборгованості її окремих акціонерів. Так, у справі GM Leasing Согр. проти Сполучених Штатів [35] суд дозволив конфіскацію корпоративних активів GM Leasing Согр. в рахунок сплати податкових зобов'язань Джорджа І. Нормана, оскільки було встановлено, що компанія є «альтер его» платника податків. При цьому, Джордж І. Норман формально не був ні засновником, ні директором, ні посадовою особою GM Leasing Согр.

Як можна побачити, зворотне підняття завіси використовується як справедливий засіб забезпечення пред'явленої до контролера компанії вимоги та/або як засіб виконання цивільного рішення проти такого кредитора. Кредитори домагаються вилучення активів компанії в рахунок погашення боргів її контролера, тобто на корпорацію накладається відповідальність за зобов'язаннями її акціонера. При цьому, зворотне підняття завіси допускається лише у випадку, якщо компанія є «альтер его» її контролера і дотримання судом фікції відокремленої юридичної особи сприяло б шахрайству або несправедливості.

Зворотне підняття завіси ускладнене проблемою невинних акціоне-

рів та кредиторів компанії. Цілком очевидно, що крім контролера корпорація може мати інших не причетних до зловживань акціонерів, які у випадку звернення стягнення на активи компанії зазнають шкоди. Те саме стосується контрагентів компанії, які мають юридичний інтерес у її платоспроможності та спроможності компанії виконувати взяті на себе зобов'язання. Саме тому, наявність альтернативних («менш інвазивних») та ефективних засобів правового захисту є вагомою підставою для відмови в застосуванні судами зворотного підняття завіси [36]. Тим не менше, існують випадки, коли застосування цієї доктрини є єдиним способом забезпечити справедливість [37]. В цьому плані доволі цікавою є справа Valley Finance, Inc. проти Сполучених Штатів [38], в якій визнання компанії Pacific Development, Inc. альтер его її єдиного контролера Тонгсона Пака та накладення арешту на всі активи компанії в рахунок податкових зобов'язань останнього на загальну суму близько 4.5 млн. доларів призвело до припинення діяльності Pacific Development, Inc. і відмови у виплаті всім кредиторам компанії. Не зважаючи на такі наслідки зворотного підняття завіси для кредиторів компанії Апеляційний суд США округу Колумбія зробив висновок, що *«неспроможність Уряду інакше погасити законні податкові борги, очевидно, може стати надійною основою для такого ігнорування корпоративної форми»*.

Вбачається, що проблема невинних кредиторів компанії, до якої застосовується зворотне підняття завіси, зводиться до проблеми конкуруючих інтересів. Якщо компанія визнається альтер его її контролера (вони де-факто визнаються однією особою), то суттєвої різниці між кредиторами компанії і кредиторами контролера не існує, а отже всі кредитори можуть однаково домагатись задоволення своїх вимог, конкуру-

ючи між собою за активи боржника. Крім того, кредитори компанії мають здатність захищати себе самостійно, в тому числі завчасно отримувати від компанії забезпечення за угодами, які передбачають значний фінансовий ризик.

Проблема невинних акціонерів має зводитись до їх інвестиційного ризику. Приймаючи рішення інвестувати в корпорацію, яка повністю контролюється окремою особою, будь-який розумний інвестор повинен оцінювати всі ризики такого інвестування, зокрема, відсутність реальних запобіжних механізмів того, що контролер не буде зловживати своїм впливом та використовувати компанію та/або її майно у власних цілях. Фактично, акціонер приймає рішення інвестувати не в окрему компанію, а у справу її контролера. Приймавши такий ризик, інвестор не може скаржитись на те, що допущені контролером компанії зловживання корпоративним статусом призвели до негативного результату.

Також на практиці може скластись ситуація, коли домінування контролера над компанією буде встановлено після того, як невинний акціонер стане учасником такої компанії. В цьому випадку акціонер не позбавлений права пред'явити вимоги до контролера компанії, чиї зловживання стали причиною його збитків.

Крім всього іншого, видається невірним пов'язувати можливі збитки невинних акціонерів чи кредиторів із тим, що кредитори контролера домагаються задоволення своїх законних вимог. Саме допущені контролером зловживання відокремленим статусом компанії дають підстави судам для зворотного підняття корпоративної вуалі, відповідно саме дії контролера мають розглядатись як першопричина збитків інших акціонерів та кредиторів компанії.

Інше трактування проблеми невинних акціонерів та кредиторів може призвести до створення «недотор-

каних» активів. Сучасні корпорації мають доступні як в технічному, так і в фінансовому плані можливості створювати багатозарову та розпорошену в різних міжнародних юрисдикціях корпоративну структуру, яка може суттєво ускладнити встановлення реальних контролерів та зробити звернення стягнення на корпоративну частку контролера технічно неможливим. Непоодинокими є випадки здійснення володіння часткою в компанії через довірених осіб або трастові структури, що дозволяє достатньо ефективно приховувати юридичний зв'язок між компанією та її реальним контролером. Зворотне підняття корпоративної зависи в таких випадках, фактично, залишається єдиним реально ефективним засобом досягнення справедливості та задоволення законних вимог кредиторів. Натомість, надання корпораціям дозволу використовувати наявність невинних акціонерів чи кредиторів в якості корпоративного щита дозволить робити активи контролерів, якими останні володіють через посередництво корпорацій, абсолютно недосяжними.

4. Добровільне підняття корпоративної зависи

Судовій практиці також відомі випадки, коли про підняття зависи заявляє сам контролер або контрольована компанія, що отримало назву добровільне підняття зависи (*voluntary veil piercing*).

Розповсюдженою є точка зору, відповідно до якої добровільне підняття зависи відносять до окремого виду зворотного підняття зависи. Так, зворотне підняття зависи кредиторами контролера називають зовнішнім зворотним підняттям зависи (*outsider reverse piercing*), а ініційоване самим кредитором – внутрішнім зворотним підняттям зависи (*insider reverse piercing*) [39]. Проте, така систематизація уявляється помилковою, оскільки між стандартним та зворотним підняттям зависи є наба-

гато більше спільного, ніж між зворотним та добровільним. Стандартне та зворотне підняття завіси застосовуються на вимогу кредиторів, крім домінуючого положення контролера вимагають встановлення інших фактів суттєвого нехтування корпоративним формальностями і завжди мають на меті досягнення справедливості. Натомість добровільне підняття завіси відбувається на підставі звернення самої корпорації або її контролера, фактично крім встановлення факту повного домінування жодних інших суттєвих вимог не висувається, метою такого підняття завіси є отримання фінансової вигоди для самої компанії чи її контролера (вирішення податкових проблем, захист корпоративного майна шляхом визнання його особистою власністю контролера, спроби вирішення спорів за участі корпорації в юрисдикції контролера, тощо). Саме тому, віднесення зворотного та добровільного підняття завіси до однієї категорії виглядає штучним та не створює нічого крім плутанини.

Усталеною є позиція, згідно якої корпорація не може ігнорувати власну окрему юридичну особу з будь-яких причин. Дозволяти акціонерам використовувати або не використовувати корпоративну завісу на власний розсуд лише за критерієм вигідності чи зручності саме по собі вважається несправедливим та нечесним. Акціонери компанії добровільно та усвідомлено обрали корпоративну форму ведення бізнесу, відповідно мають притримуватись цієї форми та приймати як позитивні, так і негативні наслідки свого вибору [40]. Проте, навіть з цього правила є винятки.

Так, у справі Берра (щодо тлумачення заповіту) [41] було встановлено, що Джордж Х. Берр, який був єдиним контролером George H. Burr Co. Inc., заповів своєму пасинку Джозефу М. д'Ассерну акції Burr Company, Inc., які належали George H. Burr Co. Inc. Суд постановив передати акції спадкоємцю, пославшись

на те, що *«усі акціонери за своєю загальною згодою можуть чинити з корпоративними інтересами та активами на свій розсуд, за умови, що це не зачіпає інтереси кредиторів»*. Суд також зазначив: *«той факт, що предмет дарування не є індивідуальною власністю не впливає на можливість виконання конкретного подарунка, якщо не зачіпаються права кредиторів чи інших третіх сторін. Якщо майно фактично існує і все ще знаходиться у власності або під контролем спадкодавця на момент його смерті, намір заповісти його має бути здійснено»*.

У справі Крам проти Крола [42] суд задовольнив позов Томаса Крама, як єдиного акціонера компанії Thomas Crum Associates Inc., про стягнення понесених компанією збитків через зірвану угоду про придбання нерухомості. Збитки корпорації були визнані збитками її контролера, суд розглядав Крама та його корпорації як єдиного суб'єкта по відношенню до позову відповідно до доктрини альтер его. Хоча, варто вказати, що суд також залучив Thomas Crum Associates Inc. до участі у справі як сторону-позивача.

У справі Ропке проти Western National Mutual Insurance Co. [43] суд на вимогу членів сім'ї загиблого контролера компанії Rice County 66 Oil Company, Лоуренса Б. Ропке, визнав, що 6 транспортних засобів, якими володіла компанія і за які сплачувала премії за покриття їх автомобільними полісами, фактично були автомобілями сім'ї контролера. Визнання фактичного права власності на корпоративні авто за загиблим контролером та його сім'єю дозволило пакетування всіх шести страхових покриттів (тобто, отримання відшкодування фактичних збитків в межах суми лімітів усіх полісів).

Як можна побачити, випадки, коли американські суди піднімали корпоративну завісу на вимогу контролерів, є вкрай рідкісними і станом на сьо-

годні залишаються виключенням.

Одночасно з цим, інститут підняття корпоративної завіси на вимогу інсайдера було адаптовано Європейським судом з прав людини та використовується як один з механізмів, що у виключних випадках дозволяє акціонерам компанії напряму звертатись до суду щодо шкоди, яку заподіяно їх компанії.

Так, у справі *Agrotexim* та інші проти Греції [44] Європейським судом з прав людини було сформовано практику проникнення під корпоративну завісу на вимогу акціонерів компанії. Суд зробив висновок, що підняття корпоративної вуалі буде виправдано лише за виняткових обставин, зокрема, коли чітко встановлено, що компанія не може звернутися до установ Конвенції через органи, створені відповідно до його статуту, або через її ліквідаторів. Тобто, підняття завіси на вимогу інсайдера може проводитись з метою забезпечення дієздатності компанії в умовах, коли компанія втратила можливість діяти самостійно.

У справі *Губієв проти росії* [45] Європейським судом з прав людини на користь Заявника, який був єдиним керівником та контролером компанії, було стягнуто шкоду, заподіяну його компанії. Хоча ні судом, ні учасниками справи питання корпоративної завіси та її підняття не піднімались, проте Суд фактично розглядав контролера та його компанію, як одну особу, та надав контролеру статус «жертви».

5. Підняття корпоративної завіси українськими судами

Судову практику підняття корпоративної завіси в Україні було започатковано Великою Палатою Верховного Суду у справі № 826/2184/17 [46]. Верховний Суд, спираючись на рішення Європейського суду з прав людини у справі *Фельдман та банк «Слов'янський» проти України* (арр. № 42758/05), дозволив контролеру ПАТ «Златобанк», компанії

ТОВ «Авангард-Експо», звернутись з позовною заявою в інтересах ПАТ «Златобанк», враховуючи, що виконавчі органи ПАТ «Златобанк» були позбавлені своїх повноважень через розпочату процедуру виведення банку з ринку. Таким чином, застосування доктрини підняття корпоративної завіси в Україні розпочалось саме з підняття завіси на вимогу інсайдера.

Наступним кроком стало зворотне підняття корпоративної завіси у взаємопов'язаних справах № 640/857/20 [47] та № 910/4210/20 [48]. Відповідно до обставин в цих справах, група кредиторів отримала рішення Арбітражного суду (м. Гаага, Королівство Нідерландів) про стягнення компенсації за нерухоме майно (збитків) з російської федерації. Виконуючи вказане судове рішення на території України, виконавець, до якого звернулись Стягувачі, спочатку наклав арешт, а згодом здійснив звернення стягнення на пакет акцій ПАТ «Промінвестбанк», які належали Державній корпорації розвитку «ВЕБ.РФ». Верховний Суд визнав законними рішення судів попередніх інстанцій про правомірність звернення стягнення на пакет акцій ПАТ «Промінвестбанк», що належав ДКР «ВЕБ.РФ», за боргами російської федерації. Зокрема, в своєму рішенні 20.07.2022 року по справі № 910/4210/20 Верховний Суд зазначив наступне: *«Суд першої інстанції при вирішенні питання щодо законності звернення стягнення на майно ДКР «ВЕБ.РФ» за боргами російської федерації застосував доктрину «підняття корпоративної завіси» у формі «alter ego» (передбачає зворотне підняття завіси – притягнення учасника юридичної особи до відповідальності за її боргами). ... Верховний Суд вже застосовував доктрину підняття корпоративної завіси (невизнання самостійної правосуб'єктності юридичної особи, відокремленості її майна від майна учасників), зокрема, вирі-*

шуючи питання відповідальності за завдану шкоду (див. постанови Верховного Суду від 17.06.2021 у справі № 826/11415/16, від 30.06.2021 у справі № 916/1914/20, від 04.08.2021 у справі № 910/10900/19, від 15.06.2022 у справі № 905/671/19). Водночас застосування цього правила щодо юридичних осіб, створених іноземною державою, має значну специфіку. Загальновизнаним є те, що держава несе відповідальність за дії державних органів та її органи, навіть якщо вони є формально окремими юридичними особами, несуть відповідальність за дії та борги держави. Тоді як державні компанії, які є окремими юридичними особами, не несуть відповідальності за боргами держави. Водночас, органами держави можуть бути визнані не тільки ті організації, які мають відповідний статус в національному праві держави-боржника, а й, за певних умов, державні компанії. ... ДКР «ВЕБ.РФ» є ексклюзивним агентом російської федерації щодо зовнішнього боргу країни, а до його функцій належать ті, що за загальним правилом притаманні міністерствам фінансів або центральним банкам країн». Тобто, у справі № 910/4210/20 Суд знехтував окремою правосуб'єктністю ДКР «ВЕБ.РФ», прирівнявши компанію до державного органу російської федерації, та поклав на вказану компанію відповідальність за зобов'язаннями її власника.

До речі, така позиція Верховного Суду відповідає висновкам Міжнародного Суду ООН (International Court of Justice), які були висловлені в рішенні по справі щодо компанії Barcelona Traction, Light and Power (Бельгія проти Іспанії) [49], а саме: «... законодавство про майно ворога було інструментом економічної війни, спрямованим на те, щоб позбавити ворога переваг, які можна отримати від анонімності та окремої

особистості корпорацій. Отже, зняття завіси вважалося виправданим *ex necessitate* (прим. – в силу необхідності) та поширювалося на всі організації, які були пов'язані з ворогом, та навіть на громадян самої держави» (п. 60 Рішення).

У справі № 910/268/23 [50] Верховний Суд підтвердив законність рішень судів попередніх інстанцій, якими, серед іншого, було накладено арешт на акції ПрАТ «Полтавський ГЗК», а також корпоративні права у статутному капіталі ТОВ «Єристівський ГЗК» та ТОВ «Біланівський ГЗК», які опосередковано належать Костянтину Жеваго через швейцарську компанію FERREXPO AG та через інші компанії, які виступали посередниками корпоративних прав Відповідача. Відповідно до обставин справи, номінальним власником корпоративних прав в ПрАТ «Полтавський ГЗК», ТОВ «Єристівський ГЗК» та ТОВ «Біланівський ГЗК» виступала швейцарська компанія Ferrhexro AG. В свою чергу, власником Ferrhexro AG з часткою 100 % в статутному капіталі вказаної компанії була швейцарська компанія із штаб-квартирою в Лондоні Ferrhexro PLC. Контролером Ferrhexro PLC була компанія з Люксембургу Fevamotinicco SaRL. В свою чергу, компанія Fevamotinicco SaRL повністю належала сінгапурському дискреційному трасту Minco Trust, кінцевими бенефіціарами якого є Костянтин Жеваго та двоє членів його родини. Не зважаючи на використання Відповідачем такої складної системи структурування своєї власності та використання значної кількості посередників, що є резидентами різних юрисдикцій, українські суди встановили правовий зв'язок між Костянтином Жеваго та його активами.

Також знаковим стало рішення у справі № 905/671/19 [51], в якому Верховний Суд вперше підняв корпоративну завісу, якщо так можна висловитись, у класичний спосіб (*standard forward piercing*). В цій

справі колишній міноритарний акціонер ПрАТ «Авдіївський коксохімічний завод» скаржився на те, що під час здійснення процедури примусового викупу його акцій наглядовою радою компанії було визначено занижену ціну їх викупу. Внаслідок цього компанія Barlenco Ltd (Республіка Кіпр), яка виступила покупцем акцій, набула права власності на акції Позивача за заниженою вартістю. Згодом компанія Barlenco Ltd відкрила офіс в Україні та здійснила відчуження акцій ПрАТ «Авдіївський коксохімічний завод» на користь компанії Metinvest B.V. (Нідерланди), яка була контролером Barlenco Ltd. Верховний Суд визнав ці обставини достатньою підставою для підняття корпоративної завіси та визнав право позивача на отримання компенсації за примусово вилучені акції *«у всіх власників акцій Приватного акціонерного товариства «Авдіївський коксохімічний завод»»*. Суд зазначив наступне: *«підняття корпоративної завіси щодо емітента та акціонерів разом з їх афілійованими особами та особами, які діяли спільно відповідно до укладеної угоди (підхід до них як до єдиної особи, нехтування самотійною правосуб'єктністю), дозволить суду запобігти можливим зловживанням правом щодо міноритарних акціонерів, захистити їх як слабку сторону у відносинах з емітентом та мажоритарним акціонером»*. Суд поклав відповідальність не тільки на ПрАТ «Авдіївський коксохімічний завод», компанію Barlenco Ltd, яка виступила покупцем акцій, та її контролера, а і на інші афілійовані з контролером компанії. Тобто, в даному випадку Верховним Судом було застосовано певний аналог теорії єдиного підприємства (*«single business enterprise»*) та притягнуто до відповідальності всіх, хто був причетний до порушення прав Позивача.

Як можна побачити, за доволі короткий період українські суди адаптували у своїй правозастосовчій

практиці всі відомі види підняття корпоративної завіси. Хоча ця практика все ще перебуває в процесі свого формування та має бути належним чином осмислення, проте швидкість з якою переймається позитивний міжнародний досвід викликає захоплення. Одне можна стверджувати із абсолютною впевненістю: поставши перед фундаментальним вибором між формалізмом і справедливістю, українська судова система обрала справедливість.

6. Висновки

Зловживання корпоративною формою, на жаль, є доволі розповсюдженим явищем, яке зачіпає права та законні інтереси громадян, шкодить суспільству та державі в цілому. Тверезий погляд на цю проблему підводить до необхідності переосмислення наших уявлень про компанії, мети та принципів їх існування, а також доцільності і розумності подальшого догматичного підтримання фікції відокремленості компанії від осіб, які її контролюють та реально стоять за діями компанії. Доктрина підняття корпоративної завіси не просто урізноманітнює вітчизняне корпоративне право чи збагачує інструментарій, що може бути використаний судом, але значно спрощує досягнення основної мети існування судової влади – досягнення справжньої справедливості.

Станом на сьогодні можна стверджувати, що зусиллями Верховного Суду корпоративне право України в питаннях притягнення до відповідальності контролерів компанії за зловживання корпоративною формою, а так само і в питаннях захисту прав акціонерів, у випадку втрати останніми контролю над компанією, значно випереджає законодавство та правозастосовчу практику інших країн континентального права. Не буде перебільшенням сказати, що в Україні встановлюється новий, більш виважений та прагматичний, стандарт справедливості.

Ця стаття мала своєю метою презентувати новий погляд на юридичну відокремленість компанії, проаналізувати та систематизувати існуючий досвід підняття корпоративної завіси для кращого розуміння цієї доктрини та її подальшого впровадження в правозастосовчу практику України.

Завершуючи, доцільно процитувати рішення Апеляційного суду Штату Нью-Йорк у справі Народ проти North River Sugar Refining Co. [52], яким ще сто років тому було описано проблематику піднятої теми: *«Абстрактна ідея корпорації, юридичної особи, невідчутного і нематеріального творіння людської думки сама по собі є фікцією і була відповідним чином описана як фігура мови. Вона дуже добре служить для того, щоб позначити в нашій свідомості колективні дії і свободу волі багатьох людей, як це дозволено законом; та суттєвим дослідженням завжди є те, що в даному випадку було тією колективною дією та сутністю. ... Держава дала право та статут не незабгагненній, нематеріальній і майже туманній фікції нашої думки, а членам корпорації, окремим особам, діючим і живим людям, щоб вони використовували його на свою користь, наповнювали свої руки силою і додавали енергії своєму капіталу. Якщо це забрати, то це буде забрано у індивідуальних осіб – членів корпорації і юридична фікція зникає. Їм належить вигода, їм належить і покарання, і обидва ці елементи повинні існувати і залежати від їхньої поведінки; і коли всі вони діють колективно, як єдиний організм, без найменшого винятку, і таким чином діючи, досягають результатів і цілей явно корпоративних за своїм характером, і впливають на життєздатність, незалежність та користь самої корпорації, ми без вагань робимо висновок про те, що мала місце корпоративна поведінка, яку держава може розгля-*

дати (прим. – як реальну), не зважаючи на уявну невинність такої фікції. ... Оскільки вважається, що існування корпорацій допускається для суспільного блага, будь-яка поведінка, яка порушує їх звичайне функціонування, руйнує і калічить їх окреме функціонування і позбавляє вільної та незалежної діяльності, порушує мету їх створення на стільки, що це негативно впливає на суспільні інтереси».

У статті розглянуто та проаналізовано основні етапи розвитку інституту юридичної особи та основні елементи відокремленості корпорації. Проаналізовано доктрину та судову практику підняття корпоративної завіси, узагальнено підстави її підняття та напрацьовані практикою американських судів доктрини, принципи, правила та тести. Автором представлено власне бачення доктрини та запропоновано універсальне правило підняття корпоративної завіси, яке спирається на виявлення дефектів суб'єктної відокремленості корпорації: 1 дефект волі компанії (узурпація контролю над компанією або групою компаній), 2 дефект її мети (нецільове виконання компанії) та 3 майновий дефект (незабезпечення майнової незалежності та достатності капіталу для ведення справ). Проаналізовано практику зворотного підняття корпоративної завіси, як справедливого засобу забезпечення пред'явленої до контролера компанії вимоги та/або засобу виконання цивільного рішення проти такого кредитора. В статті зачіпається проблема невинних акціонерів та кредиторів компанії, до якої застосовується зворотне підняття завіси. Аналізується американська судова практика та практика Європейського суду з прав людини щодо добровільного підняття завіси. Також аналізу-

ється судова практика українських судів та основні етапи адаптації доктрини підняття корпоративної завіси, зворотного та добровільного підняття завіси. Автор ставить за мету презентувати новий погляд на юридичну відокремленість компанії та як найповніше розкрити суть доктрини підняття корпоративної завіси для кращого розуміння цієї доктрини та її подальшого впровадження в правозастосовчу практику України. Розкриваючи тему статті автор вдавався до цитування судової практики та розкриття обставин судових справ, аби надати читачу більш повне уявлення про підстави, якими керувались суди піднімаючи корпоративну завісу.

Ключові слова: підняття корпоративної завіси, зворотне підняття корпоративної завіси, добровільне підняття корпоративної завіси, шахрайство, альтер его, інструментальність, теорія єдиного підприємства.

Zhegulin Yu. The piercing of the corporate veil doctrine versus the separate entity of the corporation. New realities of Ukrainian corporate law

The article considers and analyzes the main stages of development of the institution of legal entity and the main elements of separation of the corporation. The doctrine and judicial practice of the corporate veil piercing are analyzed, the grounds for piercing and the doctrines, principles, rules and tests developed by the practice of American courts are summarized. The author presents his own vision of the doctrine and proposes a universal rule for the piercing the corporate veil, which is based on detection of defects in the subjective separation of the corporation: 1 defect of the company's will (usurpation of control over a company or a group of companies), 2 defect of its purpose (improper use of the company)

and 3 property defect (failure to ensure property independence and sufficiency of capital to conduct business). The practice of piercing the corporate curtain as a fair remedy of securing a claim against the company's controller and/or a remedy of enforcing a civil decision against such a creditor is analyzed. The article touches upon the problem of innocent shareholders and creditors of the company, to which the reverse piercing is applied. The American judicial practice and the practice of the European Court of Human Rights on voluntary piercing the veil are analyzed. It also analyzes the judicial practice of Ukrainian courts and the main stages of adaptation of the doctrine of piercing the corporate veil, reverse and voluntary piercing the veil. The author aims to present a new view on the legal separation of the company and how to fully reveal the essence of the doctrine of piercing the corporate veil for a better understanding of this doctrine and its further implementation in the law enforcement practice of Ukraine. In explaining the topic of the article, the author used case law citations and disclosed the circumstances of the main court cases to provide the reader with a more complete disclosure of the grounds on which the courts were guided in piercing the corporate veil.

Key words: piercing of the corporate veil, reverse veil piercing, backward piercing, voluntary veil piercing, fraud, alter ego, instrumentality, single business enterprise, amalgamation of interests.

Література

1. Римське право: підруч. / О.А. Підпригора, Є.О. Харитонов. – 2-ге вид. – К. : Юрінком Інтер, 2009, С. 280, URL: <https://law.sspu.edu.ua/files/documents/books/library/29/pidoprigora.pdf>
2. Борисова В. Теорії сутності юридичної особи: історія і сучасність / В. Борисова // Вісник Академії правових наук України. – Харків : Право, 2001. –

№ 4(27), URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/4616/1/Borysova_117.pdf

3. Орач Є. М., Тищик Б. Й. *Основи римського приватного права: Курс лекцій.* – К.: Юрінком Інтер, 2000, С. 66, URL: <https://library.nusta.edu.ua/depository/Оцифровані%20документи/Орач%20Основи%20римського%20приватного%20права.pdf>

4. *Основи римського приватного права: Підручник* / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; За заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. – Х.: Право, 2008, С. 42, URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/Rimskpravo.pdf

5. Акіменко Ю.Ю. *Юридична особа в римському праві: генеза* // *Актуальні проблеми держави і права*, 2007. URL: <http://www.apdr.in.ua/v31/28.pdf>

6. *Римське право: підруч.* / О.А. Підпригора, Є.О. Харитонов. – 2-ге вид. – К.: Юрінком Інтер, 2009, С. 110

7. Мозолюк-Боднаро Л. М. *Становлення та розвиток вчень про сутність юридичної особи в правовій доктрині. Приватне та публічне право. Сумський національний аграрний університет. Випуск 1.* – 2020, URL: http://pp-law.in.ua/archive/1_2020/5.pdf

8. *Trustees of Dartmouth College v. Woodward*, 17 U.S. 518 (1819), URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/17/518/>

9. *Bürgerliches Gesetzbuch. Vom 18. August 1896.* URL: <https://www.koeblergerhard.de/Fontes/BGBDR18961900.htm>

10. *Salomon v A Salomon & Co Ltd [1896] UKHL 1, [1897]*, URL: <https://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1896/1.html>

11. *THE COMPANIES ACT, 1862.* (25 & 26 VICT. c. 89), URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7ec52de5274a2e8ab4817c/comm7Aug1862CoAct1862_P1.pdf

12. *Sanga, Sarath, The Origins of the Market for Corporate Law (March 3, 2020).* URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3503628

13. *Поліщук М.Г., Конспект лекцій з дисципліни «Римське право», Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*, 2019, С. 16 – 17, URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2>

[ahUKEwihnjr1ieKDAxVE_7sIHYXrAEwQFnoECAoQAQ&url=https%3A%2F%2Fdduvs.in.ua%2Fwp-content%2Fuploads%2Ffiles%2Fstructure%2Flibrary%2Fstudent%2Flectures%2F2020%2Fcpd%2F30.doc&usg=AOvVaw0kztGDCBB_ZyMR55EYbJrD&opi=89978449](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwihnjr1ieKDAxVE_7sIHYXrAEwQFnoECAoQAQ&url=https%3A%2F%2Fdduvs.in.ua%2Fwp-content%2Fuploads%2Ffiles%2Fstructure%2Flibrary%2Fstudent%2Flectures%2F2020%2Fcpd%2F30.doc&usg=AOvVaw0kztGDCBB_ZyMR55EYbJrD&opi=89978449)

14. *United States v. Milwaukee Refrigerator Transit Co.* 142 F. 247, URL: <https://www.scribd.com/document/369431642/United-States-v-Milwaukee-Refrigerator-Transit-Co-142-F-247>

15. *Rice v. Sanger Bros.*, 27 Ariz. 15, 229 P. 397, URL: <https://case-law.vlex.com/vid/rice-v-sanger-brothers-894535578>

16. *United States v. Lehigh Valley R. Co.*, 220 U.S. 257 (1911), URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/220/257/>

17. *Victoria Elevator Co. v. Meriden Grain Co.*, 283 N.W.2d 509 (Minn. 1979), URL: <https://casetext.com/case/victoria-elevator-co-v-meriden-grain-co>

18. *Jackson v. General Electric Company*, 514 P.2d 1170 (Alaska 1973), URL: <https://casetext.com/case/jackson-v-general-electric-company>

19. *Dewitt Truck Brokers, Inc. v. W. Ray Flemming Fruit Company and W. Ray Flemming*, 540 F.2d 681 (4th Cir. 1976), URL: https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F2/540/681/468670/#fn8_ref

20. *Adolf A. Berle, Jr. The Theory of Enterprise Entity: Columbia Law Review*, Vol. 47, No. 3 (Apr., 1947), pp. 343-358 (16 pages), URL: <https://www.jstor.org/stable/1118398>

21. *Mull v. Colt Co.*, 31 F.R.D. 154 (S.D.N.Y. 1962), *Walkovszky v. Carlton*, 18 N.Y.2d 414, 223 N.E.2d 6, 276 N.Y.S.2d 585 (1966); *Mangan v. Terminal Transp. Sys., Inc.*, 247 App. Div. 853, 286 N.Y.S. 666 (1936).

22. *Kincaid v. Landing Development Corp.* 289 S.C. 89 (1986), 344 S.E.2d 869, URL: <https://law.justia.com/cases/south-carolina/court-of-appeals/1986/289-s-c-89-2.html>

23. *Donovan v. Purtell*, 216 Ill. 629 (1905), URL: <https://calculators.law/caselaw/decisions/mLo8Ml6GqRD4/donovan-v-purtell>

24. *Lowendahl v. Baltimore Ohio R.R. Co.*, 247 AD 144 (NY App. Div. 1936), 272 N.Y. 360, URL: <https://casetext.com/case/lowendahl-v-baltimore-ohio-rr-co-1>

25. *Brown Bros. Equipment Co. v. State* (1974), 51 Mich.App. 448, 215 N.W.2d 591, URL: <https://casetext.com/case/brown-brothers-v-highway-comm>
26. *Lowendahl v. Baltimore Ohio R.R. Co.*, 247 AD 144 (NY App. Div. 1936), 272 N.Y. 360
27. *Belvedere Condo. v. R.E. Roark*, 67 Ohio St. 3d 274 (Ohio 1993), 617 N.E.2d 1075, URL: <https://casetext.com/case/belvedere-condo-v-re-roark>
28. *Messick v. PHD Trucking Service, Inc.*, 678 P.2d 791 (1984), URL: <https://law.justia.com/cases/utah/supreme-court/1984/18569-0.html>
29. *Harrison v. Puga* (1971), 4 Wash. App. 52, 480 P.2d 247, 254, URL: <https://casetext.com/case/harrison-v-puga/>; *Jackson v. General Electric Company*, 514 P.2d 1170 (Alaska 1973), URL: <https://casetext.com/case/jackson-v-general-electric-company>
30. Сабодаш Р.Б., «Проникнення під корпоративну вуаль» у практиці Європейського суду з прав людини // Корпоративне право України та європейських країн: питання теорії та практики [текст]: Збірник наукових праць за матеріалами XV Міжнародної науково-практичної конференції (6-7 жовтня 2017 р., м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В.В. Луця. – Івано-Франківськ, 2017. URL: https://www.researchgate.net/publication/320272060_Sabodas_RB_Proniknenna_pid_korporati
31. *Anderson v. Abbott*, 321 U.S. 349 (1944); *Stone v. Eacho*, 127 F.2d 284 (4th Cir. 1942); *Francis O. Day Co. v. Shapiro*, 267 F.2d 669; *Puamier v. Barge BT 1793*, 395 F. Supp. 1019; *Kilpatrick Bros., Inc. v. Poynter*, 205 Kan. 787, 473 P.2d 33.
32. *Platts, Inc. v. Platts*, 49 Wn.2d 203 (1956), 298 P.2d 1107, URL: <https://law.justia.com/cases/washington/supreme-court/1956/33549-1.html>
33. *American Petroleum Exchange, Inc. v. Lord*, 399 S.W.2d 213 (Tex. Civ. App. 1966), URL: <https://casetext.com/case/am-petroleum-exchange-v-lord#p216>
34. *Yaquinto v. Amanda Ward, Glenn Props. Corp. (In re Ward)*, 558 B.R. 771 (Bankr. N.D. Tex. 2016), URL: <https://casetext.com/case/yaquinto-v-amanda-ward-glenn-props-corp-in-re-ward>
35. *G. M. Leasing Corp. v. United States*, 514 F.2d 935 (10th Cir. 1975), URL: <https://casetext.com/case/g-m-leasing-corp-v-united-states>
36. *Cascade Energy and Metals Corp. v. Banks*, Nos. 86-1156, 86-1157 and 86-1202, URL: <https://casetext.com/case/cascade-energy-and-metals-corp-v-banks>
37. *Nicholas B. Allen, Reverse Piercing of the Corporate Veil: A Straightforward Path to Justice*, URL: <https://scholarship.law.stjohns.edu/lawreview/vol85/iss3/6/>
38. *Valley Finance, Inc. v. United States*, 629 F.2d 162 (D.C. Cir. 1980) URL: <https://casetext.com/case/valley-finance-inc-v-united-states>
39. *Gregory S. Crespi, The Reverse Pierce Doctrine: Applying Appropriate Standards*, 16 J. CORP. L. 33, 34 (1990)
40. *Earp v. Schmitz*, 79 N.E.2d 637, 641 (Ill. App. Ct. 1948); *U.S. Gypsum Co. v. Mackey Wall Plaster Co.*, 199 P. 249, 252 (Mont. 1921), *Feldman v. Trs. of Beck Indus. (In re Beck Indus.)*, 479 F.2d 410, 418 (2d Cir. 1973); *Terry v. Yancey*, 344 F.2d 789, 790 (4th Cir. 1965); *Messick v. PHD Trucking Serv., Inc.*, 678 P.2d 791, 794-95 (Utah 1984)
41. *Matter of Burr*, 175 Misc. 725 (N.Y. Surr. Ct. 1941) 24 N.Y.S.2d 940, URL: <https://casetext.com/case/matter-of-burr-4>
42. *Crum v. Krol*, 99 Ill. App.3d 651, 54 Ill.Dec. 864, 425 N.E.2d 1081 (1981), URL: <https://casetext.com/case/crum-v-krol>
43. *Roepke v. Western Nat. Mut. Ins. Co.*, 302 N.W.2d 350 (Minn. 1981), URL: <https://casetext.com/case/roepke-v-western-nat-mut-ins-co>
44. *Agrotexim and Others v. Greece*, app. № 14807/89, URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-57951>
45. *Gubiyev v. Russia*, app. № 29309/03, URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-105677>
46. Постанова Верховний Суд у складі Касаційного адміністративного суду від 17.06.2020 року у справі № 826/11415/16 (Постанова Великої Палати Верховного Суду від 05.02.2019 року у справі № 826/2184/17 заборонена для оприлюднення згідно з пунктом чотири ч. 1 ст. 7 Закону України «Про доступ до судових рішень»)
47. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного адміністративного суду від 24.06.2021 року у справі № 640/857/20
48. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного господарського суду від 20.07.2022 року у справі № 910/4210/20

49. *Case concerning Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain) (New Application: 1962), Judgment, I.C.J. Report 1970, p.* URL: <https://www.icj-cij.org/case/50>

50. *Постанова Верховного Суду у складі Касаційного господарського суду від 10.01.2023 року у справі № 910/268/23*

51. *Постанова Верховного Суду у складі суддів Палати для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів Касаційного господарського суду від 15.06.2022 року у справі № 905/671/19*

52. *People v. North River Sugar Refining Co., 121 N.Y. 582, 24 N.E. 834 (1890), URL: <https://casetext.com/case/people-v-nrsr-co>*

